

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2005, C.10, S.1 s.85-99.

**2002 GENEL SEÇİMLERİNDE 1995 VE 1999
YILLARINA GÖRE SEÇMENLERİN GÖZÜNDE
ÖNCELİKLİ SORUNLAR VE PARTİ
TABANLARINDAKİ OY KAYMALARI: ISPARTA
ÖRNEK OLAYI**

**THE MOST IMPORTANT PROBLEMS IN THE EYES
OF VOTERS AND VOTE TRANSFERS IN PARTY
BASES IN 2002 ELECTIONS IN COMPARISON
TO 1995 AND 1999: THE CASE OF ISPARTA**

Doç.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI*

ÖZET

Bu makalenin amacı 1995 ve 1999 yıllarıyla karşılaştırmalı olarak 2002 yılında partiler arası oy kaymalarını, dönemlerin öncelikli görülen sorunlarıyla ilişkili olarak Isparta örnek olayında incelemektir. Bu doğrultuda partilerde yaşanan oy kaymaları ve oy kazanımları belirlenerek Türk seçmenlerinin parti seçimine etki eden faktörler, toplumsal sorunlar, partilerin ideolojileri ve adaylarda aranan özellikler bağlamında tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca 1995 ve 1999 yıllarındaki araştırmalarımızla doğrulanmış olduğumuz varsayımlar bu araştırmanın sonuçlarıyla tekrar test edilmektedir.

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine the transfer of the votes among parties in 2002 compared with 1995 and 1999 years in connection with the allegedly primary problems of the periods and in the context of Isparta case. Within this framework, losses and gains of the parties are brought to light and the factors that affect the Turkish electorate's voting behaviour are tried to specify within the context of social problems, the ideologies of the parties and the features required in the candidates. Additionally, the hypotheses verified in 1995 and 1999 are retested by the findings of this research.

Seçmen davranışı, Oy kaymaları, Türk siyasi partileri.
Voting behaviour, the transfer of the votes, Turkish political parties.

* SDÜ İİBF öğretim üyesi.

GİRİŞ

Bilindiği gibi siyasal demokrasiler siyasal partiler yoluyla toplumsal iradeye işlerlik kazandırır. Siyasal partiler ise programlarını seçmenlere tanıtır onlardan destek almaya çalışırlar. Siyasal partilerin toplumdan aldığı destek çok değişik faktörlerden etkilenmekte olup oldukça karmaşık ve dinamik bir süreçtir. Zaman içinde siyasal partilere değişik nedenlerle yeni oylar girebildiği gibi önceden kazanılmış oyların bir kısmı başka partilere kaptırılabilir. Kazanılan ve kaybedilen oylar arasındaki fark bir partinin başarı ya da başarısızlığını ortaya koyar. Seçimler bize bir partinin başarı tablosunu açıkça gösterir. Bununla birlikte seçimler hangi partilerden hangilerine ne kadar oy transferi gerçekleştiği, eski partisini niçin bıraktığı veya yeni partisini niçin destekledikleri gibi soruların cevabını vermez. Bu soruların cevaplarını öğrenmek ve seçmen tabanında yaşanan değişiklikleri nedenleriyle birlikte anlamak için daha özgül nitelikte yapılacak seçmen davranışı araştırmalarına ihtiyaç vardır.

3 Kasım 2002 genel seçimlerinden hemen sonra yaptığımız bu araştırma 1995 ve 1999 seçimleri sırasında yaptığımız araştırmalarla karşılaştırmalı olarak siyasal parti tabanlarındaki oy kaymalarını, seçmenlerin öncelikli gördükleri sorunları ve seçmenlerin adaylarda ne gibi özellikler aradıklarını tespit etmeye çalışmaktadır. Ayrıca 1995 ve 1999 yıllarında bu konuyla ilgili yaptığımız araştırmada doğruladığımız varsayımlar bu araştırma sonuçlarıyla tekrar test edilmektedir*.

Üç araştırmada da aynı anket formu ve aynı teknikler kullanılmıştır. Anket formları oluşturulurken açık uçlu soruları analiz etmenin güçlüğü nedeniyle kapalı uçlu sorular tercih edildi. Kapalı uçlu soruların bazı sakıncalarını gidermek için soruların oluşturulmasında açık uçlu sorularla hazırlık anketleri yapıldı ve hakem olarak kullanılan deneklerin verdikleri cevaplara göre en çok puan alan cevap seçenekleri anket formlarına alındı. Anketör olarak yararlanılan yaklaşık elli kişilik bir öğrenci grubuna kent içinde anket araştırması yaptırıldı. Bu anketörler kentin her mahallesine, her bir mahallenin nüfus yoğunluğu oranında her sokaktan en fazla bir kişiyle görüşmek üzere gönderildi.

Örneklem belirlenirken basit tesadüfi örneklem tekniği benimsenmiştir. Anketörler, seçmen niteliğine sahip on sekiz ve üzeri yaşta 1995'te 794, 1999'da 932 ve 2002 yılında 552 denekle yüz yüze görüştüler. Elde ettiğimiz bulgular ve varsayımların testi "Sonuç" bölümünde verilmektedir.

* Bu araştırmaya temel teşkil eden ve 1995 ve 1999 yıllarındaki Isparta'da yapılan araştırma sonuçlarını içeren çalışma için bkz. (SİTEMBÖLÜKBAŞI, 2001).

1. SEÇMENLERİN ÖNCELİKLİ GÖRDÜKLERİ SORUNLAR

Isparta'da seçmenlerin öncelikli gördüğü sorunların başında ekonomik meselelerin çözümü gelmektedir*. Ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre bu sorunun oranı değişmekle birlikte, her dönemde birinci öncelikli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde seçmenler bu konuyu daha da önemsemekte ve yaşanan ekonomik krizin büyüklüğü ölçüsünde bu sorunu öncelikli görenlerin oranı artmaktadır. Nitekim 1994 krizi sonrasında kendileriyle görüşülenlerin %47'si bu sorunu birinci öncelikli sorun olarak görürken, kriz psikolojisinin kaybolduğu ve başka sorunların öneminin artmaya başladığı 1999'da bu oran %34.2'ye düşmüş ve 2002'de yaşanan büyük krizin ardından yine %61.2 gibi büyük bir orana ulaşmıştır*.

Tablo 1: Seçmenlerin Gözünde Öncelikli Sorunlar (Yüzde)

Seçmenlerin Öncelikli Gördüğü Sorunlar	1995	1999	2002
Ekonomik meselelerin çözümü	47.0	34.2	61.2
Yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi	8.2	12.1	11.3
Din düşünce ve vicdan hürriyeti konularındaki sorunların çözümü	6.8	14.7	8.5
Eğitim sağlık vb. sosyal hizmet sorunlarının çözümü	4.5	9.2	8.5
Demokratikleşme ve şeffaflaşma	4.4	4.9	6.5
Terörle mücadele	22.0	19.1	0.7

1995 ve 1999 yıllarında ikinci öncelikli sorun olarak görülen terörle mücadele 2002 yılında adeta toplumun gündeminden çıkarak %0.7 gibi oldukça küçük bir oranla son sıraya düşmüştür. Bunda kuşkusuz PKK örgütünün lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından PKK'nın silahlı etkinliğini yitirmesinin büyük bir payı vardır.

Seçmenlerin çözülmesini en çok istedikleri ikinci önemli sorun %11.3 oranıyla yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesidir. Aslında bu sorunla ilgili oran 2002 yılında 1999 yılına göre artmamış olmakla birlikte terörden boşalan yere bu sorun oturmuştur. Ancak bu sorunu öncelikli görme oranı 1995 yılına göre 1999 ve 2002 yıllarında daha da artmıştır. Bunun temel nedeni, yolsuzluklar konusunun ağırlıklı olarak son iki dönemde toplumun gündemine gelmiş olmasıdır.

2002 yılında seçmenlerin öncelikli gördüğü sorunlar listesinin üçüncü ve dördüncü sırasında aynı puanlarla din, düşünce ve vicdan hürriyeti konularındaki sorunların çözümü ile eğitim sağlık vb. sosyal hizmet sorunlarının çözümü yer almaktadır. Din, düşünce ve vicdan hürriyeti

-
- * Ekonomiyle ilgili sorunların Türk seçmenleri tarafından birinci öncelikli sorun olarak görüldüğü yolundaki bulgu TÜSES'in 1996 yılındaki araştırmasıyla da bulunmuştur. Bkz. (ERDER vd, 1996: 14).
 - * Ekonomik sorunların seçmen davranışı üzerine etkisi konusunda pek çok araştırma yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: (MELTZER ve VELLRATH, 1975), (FELDMAN, 1982), (REES vd, 1962), (STIGLER, 1973), (WEATHERFORD, 1986).

konularındaki sorunların çözümü konusunun öncelikli görülme oranı 1995'ten 28 Şubat sürecinin yaşandığı 1999'a kadar %6.8'den %14.7'ye yükselmiş ve AKP'nin tek başına iktidara geldiği 2002 yılında tekrar %11.3'e düşmüştür. Bu düşüşte muhtemelen AKP'nin din, düşünce ve vicdan hürriyeti gibi konularda daha ılımlı bir politika izleyeceğine yönelik düşünceler rol oynamış olsa gerekir.

Eğitim, sağlık vb. sosyal hizmet sorunlarının çözümü ile demokratikleşme ve şeffaflaşma hemen hemen her dönemde düşük oranlarda tercih edilen sorunlar olarak görülmektedir. Türkiye gibi nüfusun önemli bir bölümünün temel ekonomik ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığı bir ülkede eğitim ve demokratikleşme gibi konular toplumun üst tabakası ile ilgili sofistike sorunlar gibi gözükmemekte ve çoğunlukla eğitim düzeyi yüksek kesimler tarafından önemsenmektedir (bu soruna en çok önem verenler %9.3 oranla yükseköğretim mezunlarıdır).

Türkiye'nin öncelikli sorunlarının hangileri olduğu konusunda parti tabanları arasında önemli oranda farklı görüşlere rastlanmaktadır. Bu oldukça doğaldır, çünkü siyasal partiler zaten belirli kitlelerin öncelikli olarak gördüğü sorunları ideoloji veya parti programı biçimine dönüştürüp bu sorunları çözmeye çalışan oluşumlardır. Aslında bununla ilgili veriler bir anlamda, siyasal partilerin ideolojik tutumlarını açıklığa kavuşturmak açısından önem taşımaktadır.

Genel olarak toplam örneklem tarafından en çok önemsenen "ekonomik sorunların çözümü" konusu 1995 ve 1999 yıllarında o dönemin iktidar ve kitle partileri olan ANAP ve DYP parti tabanları tarafından en öncelikli sorun olarak belirtilirken, 2002 yılında bu partilere MHP ve AKP de katılmıştır. ANAP ve DYP gibi kitle partilerinin temel amacı her dönemde merkezi bir sorun olan ekonomik sorunları çözmek olduğundan bu partilerin tabanlarının bu sorunu öncelikli olarak görmeleri doğaldır.

Bu konuya önem veren diğer bir parti MHP'nin tabanının marjinal konulardan kitle partilerine özgü bir biçimde genel toplumsal konulara doğru yönelmekte olduğunu ve bu yönüyle merkez sağ partilerine özgü bir yapılanmaya doğru kaymakta olduğunu 1999 yılındaki araştırmamızda tespit etmiştik. Ancak o dönemde Türkiye'de terör sorununun önemli bir yer işgal etmesi, ideolojik niteliği nedeniyle MHP tabanını bu soruna özel bir önem vermeye sevk etmişti*. Terör sorununun gündemden düşmesi ve genel olarak toplumun bu konuya ilgisinin azalmasıyla birlikte MHP tabanının da ilgisi ağırlıklı olarak ekonomik sorunlara kaydı. Hatta o kadar ki bu parti tabanı, 2002 araştırmamıza göre, ekonomik sorunların çözümü konusunu diğer bütün partilerin tabanlarından daha çok önemsemektedir (%74.5). Bunun nedeni parti içinde önemli oranda bir yekun oluşturan 18-25 yaş grubunun, işsizlik korkusu ve gelecekle ilgili belirsizlikler yüzünden bu konuya özel bir önem vermiş olması olsa gerekir.

* MHP'nin ideolojisi hakkında geniş bilgi için bkz. (ÇAĞLAR, 1990: 91-93).

Ekonomik sorunlara önem veren diğer bir parti de AKP tabanıdır. AKP'nin Türkiye'nin büyük bir ekonomik kriz yaşadığı bir dönemden sonra kurulduğu ve oylarını da büyük ölçüde bu ekonomik sıkıntıların üstesinden gelemeyen partilerin tabanlarından aldığını hatırladığımızda bu partinin tabanının ekonomik sorunların çözümü konusunu önemsemesine şaşırılmaması gerekir. Diğer partilerin ekonomik sorunları çözmesinden umudunu kesmiş olan toplumun belli bazı kesimleri bu konuda umut olabileceği düşüncesiyle AKP'ye yönelmişlerdir.

Türkiye'nin çözülmesi gereken en önemli sorunları içinde 1995 ve 1999 yıllarında ikinci sırada yer alan terörle mücadele konusu 2002 yılında seçmenler tarafından neredeyse artık bir sorun olarak görülmemektedir. Bu konuyu birinci öncelikli sorun olarak görenlerin oranı sadece %0.7'dir. Önceki yıllarda bu soruna en çok önem veren MHP ve DYP tabanları içinde bile bu konuyu en önemli sorun olarak görenlerin oranı sadece %2.1 ve %1.9'dur. Üstelik bu oranlar 2002 yılında bu soruna en fazla önem veren iki parti tabanının en yüksek oranlarıdır.

1995 ve 1999 yıllarında beşinci ve dördüncü öncelikli sorun olarak görülen yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi konusu 2002 yılında ikinci öncelikli sorun durumuna yükselmiştir. Sorunu en öncelikli sorun olarak görenlerin oranı 1999 (%12.1) ve 2002 (%11.5) yıllarında 1995 (%8.2) yılına göre artmıştır. Çünkü yolsuzluk ve rüşvet konusu Türkiye'nin gündemine özellikle 1999 yılından itibaren girmiş ve 2002 ekonomik krizinde de büyük bir rol oynamıştır.

Yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi konusunda şaşırtıcı olan nokta, sağ partilerden MHP ve RP-FP-SP tabanının bu konuya ilgisinin zaman içinde azalırken yine başka bir sağ parti olan DYP tabanının bu konudaki hassasiyetinin dönemler geçtikçe artmış olmasıdır. Bu konuda yapılabilecek muhtemel bir açıklama şu olabilir. Siyasal parti tabanları kendi partilerinin iktidarda olduğu dönemlerde yolsuzluk iddialarına karşı duyarsız olma ve onları görmezlikten gelme eğilimleri içine daha fazla girerlerken, kendi partileri muhalefette olduğunda bu konuları, muhalefet psikolojisi içinde, daha fazla ön plana çıkarmaktadırlar.

1995 ve 1999 yılı araştırmamızın sonuçlarına göre yaptığımız değerlendirmede eğitim ve sağlık gibi sorunlarla demokratikleşme ve şeffaflaşma sorununun en çok sol partilerce önemsendiğini belirtmiştik. 2002 yılı sonuçları da önceki araştırmamızın bulgularını doğrulamaktadır*. Sol parti tabanlarının bu iki konuya daha duyarlı olması bu konuların sol partilerin ideolojileriyle bağlantılı olmasına bağlanabilir. Demokratikleşme konusu bütün dünyada ve özelde de Türkiye'de sol partiler için onların sosyalizmden boşalan ideolojik boşluğunu dolduran temel bir içerik olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim, sağlık gibi toplumsal hayatın içinde yer alan temel sorunlarla ilgilenmek ise zaten sol partiler için eskiden beri önemli bir ilgi alanı olmuştur.

* Erder de yaptığı araştırma da demokratikleşmeyi en önemli sorun olarak görenlerin CHP ve DSP tabanında diğer partilere göre daha çok görüldüğünü tespit etmiştir (ERDER vd, 1996:15).

Tablo 2: Parti Tabanlarının Gözünde Öncelikli Sorunlar (Yüzde)

Oy verdiği parti	Ekonomik sorunların çözümü			Terörle mücadele			Yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi			Eğitim sağlık gibi sorunlar			Demokratikleşme ve şeffaflaşma			Din düşünce ve vicdan hürriyeti		
	1995	1999	2002	1995	1999	2002	1995	1999	2002	1995	1999	2002	1995	1999	2002	1995	1999	2002
ANAP	60.0	42.1	66.7	17.2	14.4	0	7.2	13.1	8.3	3.6	15.7	25.0	2.7	3.9	0	0.9	7.8	0
CHP	36.0	31.5	49.2	14.7	7.9	0	9.8	13.1	13.3	6.5	13.1	15.0	19.6	13.1	14.2	0	15.7	2.5
DSP	41.6	42.9	25.0	14.5	17.4	0	6.2	13.4	50.0	6.2	9.4	0	14.5	10.7	0	0	3.3	2.5
DYP	54.9	39.7	67.9	22.7	23.8	1.9	5.3	7.9	13.2	6.4	9.9	7.5	1.8	3.9	5.7	4.1	10.6	1.9
MHP	31.6	33.0	74.5	44.4	23.0	2.1	11.1	13.9	6.4	3.4	7.5	6.4	0.8	2.3	2.1	2.5	14.7	6.4
RP-FP-SP	36.8	15.1	57.1	13.5	6.3	0	12.7	6.3	0	2.2	8.8	0	1.5	5.0	0	25.5	53.1	42.9
AKP			65.0			0.8			10.0			5.4			3.8			12.3
Ortalama	47.0	34.2	60.8	22.0	19.1	0.7	8.2	12.1	11.5	4.5	9.2	8.7	4.4	4.9	6.3	6.8	15.4	8.7

Sol partilerin bu iki konuyla özel ilgisine karşılık sağ parti tabanlarının onları daha az önemsendiği görülmektedir. Sağ parti tabanları devlet, ülke gibi temel sorunlara muhafazakar ve bütüncül bir yaklaşımla ilgilenme eğilimindeyken, sol parti tabanlarının değişimin beraberinde getirdiği toplumsal-bireysel sorunlarla daha özel ve ayrıntılı olarak ilgilendikleri görülmektedir.

Araştırmamızda sağ partilerin sol partilere nispetle daha duyarlı oldukları bir konu din düşünce ve vicdan hürriyeti sorunudur. Önceki dönemlerde olduğu gibi 2002 yılında da RP-FP-SP bu sorunu partinin temel ideolojisi haline getirmiştir. Nitekim bu konuyu en öncelikli sorun olarak görenler 1995 ve 1999'daki gibi 2002'de de en çok bu parti tabanındadır (%42.9). Bu sorunu önemli görme bakımından SP'yi AKP (%12.3) ve MHP (%6.4) izlemektedir. AKP'nin RP geleneğinden gelen kimselerce kurulduğu dikkate alındığında bu parti tabanında bu sorunu önemli görenlerin oranının yüksek olması doğal gözükmektedir. MHP tabanında da bu soruna önem veren belli bir kitlenin olması, bu konunun sağ partiler tabanında değişen derecelerde önemsendiğini ortaya koymaktadır.

2. SEÇMENLERİN ADAYLARDA ARADIKLARI ÖZELLİKLER

Seçmenin milletvekili adaylarında aradıkları özellikler dönemlere göre değişmekte olup, onların hangi özelliklere öncelik vereceğini çoğunlukla ülkenin içinde bulunduğu sorunlar belirlemektedir. Örneğin Türkiye'nin önemli bir ekonomik kriz yaşadığı ve bu krizin henüz yolsuzluklarla ilişkilendirilmediği 1995 yılında seçmenlerin adaylarda aradığı en önemli özellik "devlet ülke meselelerini bilmesi" olurken (%35.8), ekonomik sıkıntıların devlet içinde yolsuzluklar ve usulsüzlüklerle bağlantılı olarak algılanmaya başladığı 1999 ve 2002 yıllarında "dürüst ve doğru olup güven vermesi" özelliği seçmenlerin adaylarda aradığı birinci özellik konumuna yükselmiştir. "Dürüst ve doğru olmak" gibi doğal bir özelliğin, "devlet ülke meselelerini bilmek" veya "çalışkan, becerikli ve iş bitirici olmak" gibi nitelik gerektiren ve siyasette aranan özelliklerin yerine geçmesi, toplumun siyasilere olan güvensizliğinin Türkiye'de hangi boyutlara ulaştığını göstermesi açısından çarpıcıdır. Diğer bir ifadeyle seçmen, seçtiği kimseden, ülkenin sorunlarını çözmesinden daha fazla dürüst olmasını yani usulsüzlük ve yolsuzluk yaparak ülkenin sorunlarını ağırlaştırmasını beklemekte, siyasetçiyi de usulsüzlük ve yolsuzluk yapan kimse olarak algılamaktadır. Böylesi bir siyasal güvensizliğin seçmeni ve dolayısıyla seçilenleri irrasyonel siyasal davranışlara yönlendirmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

Tablo 3: Seçmenlerin Adaylarda Aradıkları Özellikler (Yüzde)

Adaylarda Aranan Öncelikli Özellikler	1995	1999	2002
Dış görünüşü yaşam tarzı	3.3	1.8	0.9
İlin yörenin problemlerini tanınması	6.2	5.1	7.7
Devlet ülke meselelerini bilmesi	35.8	16.1	18.4
Çalışkan becerikli ve iş bitirici olması	14.1	17.8	19.9
Dürüst ve doğru olup güven vermesi	29.5	56.9	50.6

Milletvekili adaylarının ilin yörenin sorunlarını tanınması seçmenler tarafından her zaman devlet ülke meselelerini bilmesinden daha az tercih edilen bir özellik olmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki, özelde Isparta ve muhtemelen genelde Türk seçmeni seçtikleri milletvekillerini kendi yörelerinin değil öncelikle ülkenin milletvekilleri olarak görüyorlar. Bunu eğitim yoluyla Türk toplumuna kazandırılan “ulus” bilincinin ve merkezîyetçi politikaların doğal bir sonucu olarak görmek gerekir. Aynı zamanda bu tercih, toplumun genelde ülke çıkarını yörenin çıkarına üstün tuttuğunun bir göstergesi olarak da yorumlanabilir.

Adaylarda en çok aranan üçüncü özellik “çalışkan, becerikli ve iş bitirici olmaları”, 1995’den bugüne gittikçe daha fazla önemsenmekle birlikte dönemlere göre aşırı dalgalanmayan sabit sayılabilecek bir oranda tercih edilmektedir. Dönemsel koşullara bağlı olmaksızın bu niteliğin her dönemde aranan bir özellik olması bu istikrarı sağlamış gözüküyor. En az aranan diğer iki özellik olan adayların “ilin, yörenin problemlerini tanınması” ve “dış görünüşü, yaşam tarzı” seçmenlerin daha çok marjinal nitelikte önem verdikleri özellikler olarak göze çarpmaktadır. Milletvekili adaylarında ilin yörenin problemlerini tanınmasını önemli bir özellik olarak gören seçmenler muhtemelen aynı zamanda yerel çıkarları, ulusal çıkarların önünde gören ve seçildikten sonra milletvekillerinin öncelikle kendi memleketlerine hizmet etmesini arzulayan seçmenlerdir. Diğer yandan milletvekili adaylarında “dış görünüşü, yaşam tarzı” gibi oldukça kişisel özellikleri ön plana çıkaran kesimin oranının, siyasetin toplumsal sorunlarla ilgili olduğu dikkate alındığında oldukça düşük bir oranda kalması doğaldır.

3. PARTİ TABANLARINDAKİ KAYMALAR

1995 ve 1999 yıllarında yaptığımız araştırmamızda partilerin tabanlarındaki kaymalarla ilgili bazı tespitlerde bulunmuştuk. Bunlardan birincisi, Türk seçmenlerinin keskin ideolojik bölünmeler içinde olmamakla birlikte tabandaki kaymalar daha çok genel ideolojik kalıplar içinde (sağ partilerden sağ partilere ve sol partilerden sol partilere) gerçekleşmekte olduğuydu. İkinci olarak seçmenler partilerine esnek ve pragmatik

yaklaşmakta* ve bu nedenle bir seçimden diğerine bir partiden diğer partilere kaymalar %50'lere ulaşabilmekteydi. Üçüncü olarak, ideolojik niteliği baskın olan partilerin tabanlarındaki kaymalar diğer partilerdeki kadar yüksek oranlara ulaşabilmekte ve bu tür ideolojik partilerde bile bir seçim dönemi boyunca önemli düşüşler yaşanabilmektedir. Son olarak merkez sağın, özellikle Isparta'da DYP'nin tabanının erimekte olduğunu, toplumun beklentilerini karşılaması ölçüsünde MHP'nin merkez sağ için potansiyel bir aday olabileceği yönünde bir ön tahminde bulunmuştuk.. Önceki araştırmalarımızda tespit ettiğimiz bu bulguları şimdi 2002 yılında yaptığımız araştırma sonuçlarıyla karşılaştıralım.

Türk seçmenlerinin çok katı bir ideolojik bölünme içinde olmadığını 2002 seçim sonuçları da doğrulamaktadır. Bununla birlikte önceki araştırmaları onaylayacak bir biçimde seçmenlerdeki genel kaymalar, sağ partilerden sağ partilere ve sol partilerden sol partilere doğru olmaktadır*. 2002 yılında diğer dönemlerden farklı bir durum, sol partilerden sağ partilere geçişlerin çok önemli bir kısmı sağda yeni bir parti olan AKP'ye doğru yönelmiştir (CHP'den % 7.4, DSP'den ise %26.6 oranda bir oy AKP'ye geçmiştir). Esasen aynı eğilim diğer bütün sağ partilerin tabanlarında da görülmektedir. Sağ partilerden ayrılan oyların çok büyük bir kısmının adresi yeni kurulmuş bir parti olan AKP olmuştur (ANAP'tan %54.4, DYP'den %50.9, MHP'den %62.3, SP'den %85.4 oranında bir seçmen AKP'ye geçmiştir).

Tablo 4: 1995'den 1999 Seçimlerine Partilerin Tabanlarındaki Kaymalar (Yüzde)

1995 Seçmenleri	1999 Genel Seçimlerinde Oy Verdiği Parti					
	ANAP	CHP	DSP	DYP	MHP	FP
ANAP	33.3	1.0	27.9	3.2	33.3	1.0
CHP	1.5	43.7	42.2	1.5	4.7	1.5
DSP	10.9	1.8	72.7	3.6	10.9	0
DYP	4.9	0.3	11.5	44.4	36.0	1.7
MHP	1.3	0.6	0.6	2.6	93.3	0.6
RP	3.2	0	3.2	5.2	40.5	43.7

2002 seçim sonuçlarının da doğruladığı diğer bir bulgumuz, Türk seçmenlerinin partilerine yönelik olarak fazla tutucu olmadıkları ve bir

- * Bu bulgu daha önce Kalaycıoğlu tarafından tespit edilmiş olup bizim de 1995 ve 1999 araştırmalarımızla doğruladığımız bir bulgudur (KALAYCIOĞLU, 1994).
- * Kardam ve Tüzün, Türk siyasetindeki kutuplaşmaları, henüz oturmamış olması nedeniyle sağ-sol ekseninde değerlendirmenin çok sağlıklı olmadığını ve bunun yerine seçmenlerin siyaseti algılamalarında önemli bir yeri olduğunu iddia ettikleri DP-CHP ayrımının bugün bile hala daha anlamlı olduğunu savunmaktadırlar. Bununla birlikte onların Türk siyasal partilerini DP-CHP ekseninde yaptıkları sınıflandırma Türk toplumunda sağ ve sol parti olarak algılanan sınıflandırmayla büyük ölçüde örtüşmektedir (KARDAM ve TÜZÜN, 1999:124).

partiden diğer partilere kaymaların önemli oranlara ulaşabildiği idi. 1995 ve 1999 yıllarında bir partinin tabanından diğerlerine kaymalar en fazla %50'lere ulaşabilmekteyken 2002 yılında bu oran %85'e kadar artmıştır. Örneğin 1995 yılında tabanında %7 ile en az fire veren parti olan RP'nin halefi SP, 2002 yılında %85 ile en fazla taban kaybeden parti olmuştur. Bu sonuç aynı zamanda söz konusu düşük fire nedeniyle bu partinin seçmenlerinde güçlü bir parti kimliği olduğu yönünde yapılan tahminlerin ne kadar çığ olduğunu ortaya koymaktadır. Belli bir dönemde tabanında en az kayma yaşanan bir parti, başka bir dönemde en fazla fire veren bir parti konumuna düşebilmektedir. Özellikle yaşanan olağanüstü dönemler ve derin sosyoekonomik bunalımlar parti tabanlarında çok yüksek kaymalara yol açabilmektedir.

Tablo 5: 1999'dan 2002 Seçimlerine Partilerin Tabanlarındaki Kaymalar (Yüzde)

1999 Seçmenleri	2002 Seçimlerinde Oy Verdiği Parti						
	ANAP	CHP	DSP	DYP	MHP	SP	AKP
ANAP	12.3	21.1	1.8	1.8	3.5	0	54.4
CHP	0	83.3	0	1.9	0	0	7.4
DSP	0	56.3	1.6	4.7	3.1	0	26.6
DYP	4.6	3.7	0	37	0	0	50.9
MHP	0	4.3	0	1.4	28.3	0.7	62.3
FP	0	0	0	0	0	12.5	85.4

2002 yılı araştırmamızla doğrulanan bir bulgu da, ideolojik niteliği yüksek olan partilerin tabanlarındaki kaymalar ideolojik niteliği zayıf olan partilerin tabanlarındaki kaymalardan mutlak olarak daha az değildir. 1995 ve 1999 yılındaki araştırmamızla da tespit ettiğimiz gibi 2002 yılında da ideolojik niteliği güçlü olmaya devam eden partiler CHP ve MHP'dir (SP'nin ideolojik puanı selefleri RP ve FP'ne göre önemli oranda düştüğü için bu partiyi değerlendirme dışı bırakmaktayız). İdeolojik karakterdeki bu partilerden CHP'nin tabanında 2002 seçimlerinde önemli bir kayma yaşanmaması ilk bakışta ideolojik bir parti olmasından kaynaklanıyor gibi bir izlenim yaratmakla birlikte MHP tabanında yaşanan yüksek orandaki ayrılmalar herhangi bir tereddüde yer bırakmamaktadır. Diğer bir ifadeyle ideoloji partileri de diğer kitle partileri gibi seçim arası dönemlerde ciddi oranlarda taban kaybedebilmektedir. CHP'nin tabanını muhafaza etmesinin nedeni doğrudan ideoloji partisi olmasıyla değil, alternatif sol parti olan DSP'nin hükümette bulunduğu dönemde aşırı yıpranmasına bağlı olarak bu partiden kaçan oyları kendisinde toplaması nedeniyle.

2002 seçimlerinde önemli bir seçmen desteğiyle ortaya çıkan AKP'nin siyasal yelpazede nereye konuşlanacağı sorusu cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk defa 2002 yılı seçimlerine katılması nedeniyle bu partinin tabanından diğer partilere yönelmeler

olmadığı için tabandaki kaymalara göre tespit ettiğimiz partiler yelpazesinde onu nereye oturtacağımız konusunda elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte partinin ortaya koyduğu programı, hedefleri, içinden doğduğu oluşum, yaptığı icraatlar ve diğer partilerden aldığı oy yoluyla bazı kestirmelerde bulunabiliriz.

Bilindiği gibi AKP, sağın en ucunda yer alan RP-FP geleneğinden gelen bir parti olup kurucularının bir bölümü FP üyesiydi. Bununla birlikte FP'nin kapanmasından sonra bu parti içinde daha az radikal, sistemle daha fazla uzlaşma taraftarı ve daha modern görüşlere sahip üyeleri bu partinin geleneksel çizgisinden ayrılarak AKP'yi kurdular. Parti kurucularında ve üyelerinde, onun kökeninden geldiği partinin imajına uygun olarak bazı geleneksel ve İslami davranış biçimlerine rastlanmaktaysa da partinin programı, hedefleri ve iktidara geldikten sonra ortaya koyduğu icraatlar bu partinin geçmişteki izlerinden kurtulma ve merkez sağa yerleşme çabasını açıkça göstermektedir*.

AKP'nin 2002 seçimlerinde aldığı oylar da (%34.26) onun marjinal bir parti olmaktan çok merkez sağa yerleşmeye aday bir kitle partisi olduğunu göstermektedir. Yaptığımız araştırma da AKP'nin sol partiler dahil bütün partilerden önemli oranlarda oy aldığını açıkça ortaya koymaktadır. En yüksek desteği ise aynı gelenekten geldiği FP'den, sonra MHP'den, daha sonra ANAP ve DYP'den almıştır (bir önceki seçimde FP'ne oy verenlerin %85.4'ü, MHP'ye oy verenlerin %62.3'ü, ANAP'a oy verenlerin %54.4'ü, ve DYP'ye oy verenlerin de %50.9'u AKP'ye oy vermiştir). AKP, sol partiler içinde DSP'den ve CHP'den daha az oranlarda oy kazanmıştır (bir önceki seçimde DSP'ye oy verdiğini söyleyenlerin %26.6'sı ve CHP'ye oy verdiğini söyleyenlerin ise %7.4'ü 2002 yılında AKP'ye oy vermiştir). Sol partilerin verdiği bu destek bile sol taban tarafından AKP'nin merkeze yakın görüldüğünün bir kanıtıdır, çünkü sol partiler sağ partiler içinde en fazla desteği merkez sağdaki partilere vermektedir**. AKP ise, sol partilerin tabanı tarafından sağ partiler içinde en fazla desteklenen partidir. AKP'nin merkeze yerleşmede göstereceği başarı, içinden çıktığı FP'nin tabanının oylarının büyük bir bölümünü (%85) kazandığı dikkate alındığında, radikal düşüncelere sahip bir kesimi merkeze kazandırma potansiyeli taşımaktadır.

Önceki araştırmamızda merkez sağ için potansiyel bir aday olabileceğini belirttiğimiz MHP, iktidarı sırasında yaşanan büyük bir

* AKP yönetimi İslamcı imajından kurtulmak için gösterdiği bir çabaya, yabancı gözlemciler tarafından yapılan "müslüman demokratlar" nitelemesini "İslamcı" imajı yaratır endişesiyle kabul etmemeleri ve yerine muhafazakar demokrat kimliğini tercih ettiklerini belirtmeleri örnek olarak gösterilebilir. Mustafa Aykut AKŞİT "Türkiye", <http://www.turksolu.org/36/aksit36.htm>. Ayrıca konu ile ilgili bir tartışma için bkz. (MAHÇUPYAN, 2003).

** Bizim burada sol parti olarak nitelediğimiz DSP ve SHP, Kalaycıoğlu tarafından "merkez partileri", diğer sağ partiler de "çevrenin partileri" olarak tanımlanmaktadır. Ona göre, her ne kadar merkez gittikçe heterojen bir karakter kazanıyorsa da, Türk siyasetinde merkez-çevre kutuplaşması etkisini devam ettirmektedir. Bugün merkez ve çevre partilerini ayırt edici en önemli ölçütler, onlara destek veren seçmenlerin laik (merkez) ve dindarlık (çevre) eğilimleridir (KALAYCIOĞLU, 1994).

ekonomik kriz ve partiye egemen olan marjinal grupların partinin kendisini merkezle uzlaştırmasını engellemesi nedeniyle en azından şimdilik bunu başaramamış gözüküyor. Ancak yine de tabandaki kaymalarla ilgili elde ettiğimiz bulgular MHP'nin eskiye göre merkeze daha fazla yaklaştığını göstermektedir. Diğer yandan 1995 ve 1999 seçimlerinde erimeye başlayan DYP ve ANAP, 2002 seçimlerinde de düşüşünü devam ettirmiştir. Merkez sağda ortaya çıkan bu boşluğu 2002 seçimlerinde hiç kimsenin öngöremediği bir biçimde yeni kurulan bir parti doldurdu. Son seçimlerle tabanı iyice eriyen merkez sağdaki DYP ve ANAP'ın yerini en azından 2002 seçimlerinin ardından AKP'nin alması, bu partinin merkez sağda ne kadar tutunabileceği veya kalıcı olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir. AKP'nin bunu başarabilmesi merkez sağdaki geniş tabanın istek ve beklentilerini ne ölçüde karşılayabileceği sorusuyla yakından ilişkilidir.

SONUÇ

1995, 1999 ve 2002 yıllarında yaptığımız araştırma sonuçlarına göre seçmenler olağan dönemlerde en önemli sorun olarak ekonomik sorunları görmekteydiler. Ekonomik kriz dönemlerinde ise, olağan dönümlerde bile en önemli sorun olarak görülen ekonomik sorunları önemli görme oranı çok daha fazla artmaktadır. Siyasal partilerin ideolojik yaklaşımları, sorunların önemli görülme oranlarına etki etmekle birlikte hemen her dönemde ekonomik sorunlar bütün parti tabanlarında birinci öncelikli sorun olarak görülmektedir.

İkinci önemli sorunun ne olduğu konusu ise ülkenin yaşadığı sıkıntılara ve parti tabanlarının ideolojik yaklaşımlarına göre değişmektedir. Örneğin PKK sorununun gündemde olduğu 1995 ve 1999 yıllarında “terörle mücadele” genel seçmen tarafından ikinci önemli sorun olarak görülürken, yolsuzlukların yoğun olarak gündeme geldiği 2002 yılında “yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi” konusu ikinci önemli sorun olarak görülmüştür. Bunun yanında sağ partilerin seçmen tabanı “terörle mücadele” ve “din düşünce ve vicdan hürriyeti” sorunlarına karşı daha fazla hassasiyet gösterirken, “eğitim ve sağlık” gibi sorunların çözümüyle “demokratikleşme ve şeffaflaşma” gibi sorunlara sol partilerin tabanları daha duyarlı yaklaşmaktadırlar. “Yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi” sorununa gösterilen duyarlılığa ise sağ-sol ayırımından çok iktidar-muhalefet ayırımı içinde bakmak daha anlamlı gözüküyor. Önceki dönemde muhalefette olan bir parti tabanı bu konuya iktidar partisi tabanına göre daha hassas yaklaşmaktadır.

Seçmenlerin adaylarda aradıkları özellikler de ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre değişmekle birlikte “dürüst ve doğru olup güven vermesi” özelliği hemen her dönemde aranan önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında “devlet, ülke meselelerini bilmesi” ve “çalışkan ve becerikli olması” özellikleri de adaylarda ikinci ve üçüncü derecede aranan özellikler olarak belirmektedir.

Ekonomik kriz gibi olağanüstü bunalım dönemlerinde parti tabanlarındaki kaymalar çok yüksek boyutlara ulaşmaktadır. 2002

seçimlerinde gördüğümüz gibi Türk seçmeni, meclis içindeki bütün partileri meclis dışına gönderirken bu partilerden çektiği desteği önemli ölçüde meclis dışındaki partilere (AKP ve CHP'ye) yönlendirmiştir. Hatta öyle ki aynı seçmen, seçimlerden daha birkaç ay önce kurulmuş olan bir partiyi anayasayı dahi değiştirecek bir çoğunlukla iktidara getirerek ciddi bir riske girmiştir. Bu durum olağanüstü dönemlerde seçmen davranışındaki dalgalanmaların nereye kadar varabileceğini göstermesi açısından çarpıcıdır.

2002 seçimlerinde AKP'nin büyük ölçüde sağ partilerden oy almış olması onun merkez sağda boşalan yer için potansiyel bir aday olduğunu göstermektedir. Yine bu seçimlerde adaylarda aranan birinci özelliğin "dürüst ve doğru olup güven vermesi" olması AKP'nin seçim başarısı hakkında bir ipucu vermektedir. Çünkü seçmen AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan'ı, muhtemelen onda var olduğunu düşündüğü bu özellik nedeniyle "en fazla beğendiği lider" olarak görmektedir.

Bu bulgulardan sonra şimdi de 1995 ve 1999 yıllarındaki araştırmalarımızla doğruladığımız varsayımların 2002 araştırma sonuçlarıyla da doğrulanıp doğrulanmadıklarını test edelim.

1. Seçmenlerin ülkede önemli gördükleri sorunların hangileri olduğu yönündeki kararları, nesnel olarak ülkenin içinde bulunduğu şartlar kadar bu şartları algılama şeklini belirleyen destekledikleri siyasal partinin ideolojisi tarafından belirlenmektedir.

Bu varsayım doğrulanmıştır. Ekonomik sorunlar merkez partileri tarafından birinci öncelikli sorun olarak görülmektedir. Geçmiş dönemlerde özellikle bir merkez partisi olan ANAP tabanının öncelik verdiği ekonomik sorunlara 2002 yılında diğer merkez partisi olan DYP ile merkeze aday MHP ve AKP tabanının da önem verdiğini görmekteyiz. Bu dört parti tabanının ekonomik sorunları öncelikli görme oranları genel örneklem ortalamasının üzerine çıkmıştır (MHP %75.5, DYP %67.9, ANAP %66.7 ve AKP %65).

Bunun yanında MHP tabanının "terörle mücadele", CHP tabanının "demokratikleşme ve şeffaflaşma", RP, FP ve SP'nin de "din düşünce ve vicdan hürriyeti" konularına diğer parti tabanlarına göre daha hassas olmaları toplumsal sorunlara ideolojik bakışın bir yansıması olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (buradaki tek istisna bir sol parti olan DSP tabanının "demokratikleşme ve şeffaflaşma" sorununa ilişkin puanının sıfır olmasıdır. DSP'nin örneklem sayısı istatistiksel olarak yetersiz olması nedeniyle bunu varsayımı çürütücü bir veri olarak görmemek gerekir).

2. Parti tabanları arasındaki kaymalar partinin siyasal yelpazedeki yerini de tayin eder. Buna göre Türkiye'de siyasal yelpazenin en solunda CHP, sonra DSP, merkez sağda ANAP, sonra DYP, daha sonra MHP ve en sağda da RP-FP yer alır.*

* 1995 ve 1999 araştırmalarımızla doğruladığımız siyasi yelpazenin bir ucunda CHP, diğer ucunda RP olduğu yolundaki tespitimiz, TÜSES araştırması tarafından da "seçmenlerin kesinlikle oy vermeyecekleri parti" sorusuyla tespit edilmiştir (ERDER, 1996:27). Ayrıca RP'nden CHP ve DSP'ne oy kayması olmadığını Kardam ve Tüzün de tespit etmiştir (KARDAM ve TÜZÜN, 1999: 139).

Bu varsayım CHP, DYP ve MHP için doğrulanmıştır. Ancak 2002 seçimlerinde oyları oldukça azalan ANAP, DSP ve SP için varsayım test edilememiştir. Bunun yanında yelpazeye yeni bir parti olan AKP de eklenmiş, diğer parti tabanlarından aldığı oylar dikkate alındığında bu partinin merkez sağda yer bulduğu gözlenmiştir. Bu yeni durumda sağ partiler içinde sola en yakın AKP gözükmektedir. AKP oylarının toplam %8.8'ini sol partilerden, diğer kısmını da sağ partilerden almıştır. AKP'den sonra soldan en fazla oy alan parti %8.4'le DYP olmuştur. Aldıkları %5'in altındaki oylar nedeniyle siyasi yelpazeye konulması sağlıklı olmayacak olan ANAP, DSP ve SP çıkarıldığında tabandaki oy kaymalarına göre yeni siyasi yelpaze şöyle görünmektedir. Solda tek parti CHP, merkez sağda AKP ve DYP en sağda da MHP yer almaktadır.

3. Türkiye'de siyasal parti tabanlarındaki kaymalar genel ideolojik kalıplar içinde gerçekleşir. Buna göre sol partilerin (CHP, DSP) benimsedikleri yeni parti çoğunlukla başka bir sol parti, sağ partilerin (AKP, ANAP, DYP, MHP, RP-FP) destekledikleri yeni parti de diğer bir sağ partidir.

Bu varsayım doğrulanmıştır. 1999'da herhangi bir sol partiye oy verenlerin %78.5'i 2002'de tekrar sol bir partiye oy verirken %21.5'i sağ partilere oy vermiştir. Buna karşılık 1999'da sağ partilere oy verenlerin %99'u 2002'de diğer sağ partilere oy verirken sadece %1'i sol partilere oy vermiştir. Bu verilere göre 2002 seçimlerinde solda belirli oranda bir erime gerçekleşirken sağ partilerin tabanı kümülatif olarak biraz daha artmıştır.

KAYNAKÇA

1. AKŞİT, Mustafa Aykut (2002), "Türkiye", <http://www.turksolu.org/36/aksit36.htm> (15.02.2002).
2. ÇAĞLAR, Ayşe Neviye (1990) "The Greywolves as Metaphor", **Turkish State, Turkish Society**, (ed.) Andrew Finkel and Nükhet Sırman, London: Routledge.
3. ERDER, Necat ve diğerleri (1996), **Türkiye'de Siyasal Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı**, Ankara: Tüses Veri Araş. A.Ş., 1996.
4. FELDMAN, Stanley (1982), "Economically Self-Interested Political Behavior", **American Journal of Political Science**, 26.
5. KALAYCIOĞLU, Ersin (1994), "Elections and Party Preferences in Turkey", **Comparative Political Studies**, 27 (3).
6. KARDAM, Ahmet, Sezgin TÜZÜN (1999), "Türkiye'de Siyasi Kutuplaşmalar ve Seçmen Davranışları", **Bilanço 1923-1978**, c.1, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
7. MAHÇUPYAN, Etyen (2003), "Liberal Müslümanlar/Müslüman Demokratlar", **Zaman**, 29.08.2003.

8. MELTZER, Allen ve M. VELLRATH (1975), “The Effect of Economic Policies on Votes for the Presidency: Some Evidence from Recent Elections”, **Journal of Law and Economics**, 18.
9. REES, Albert, H. KAUFMAN, Samuel J. ELDERSVELD, F. FRIEDEL (1962), “The Effect of Economic Conditions on Congressional Elections 1946-1958”, **Review of Economics and Statistics**, 44.
10. SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2001), **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler: Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999**, Nobel Yayınevi, Ankara.
11. STIGLER, George J. (1973), “General Economic Conditions and National Elections”, **American Economic Review**, 63.
12. WEATHERFORD, M. Stephen (1986), “Economic Determinants of Voting” **Research in Micropolitics: Voting Behaviour**, Ed. Samuel Long, vol.1, London: Jai Press Inc.

